

Οι ορκισμένες παρθένες της Αλβανίας - Γεννήθηκαν γυναίκες αλλά ζουν σαν άνδρες

✘ Όταν στις αρχές του 20ού αιώνα η Αγγλίδα περιηγήτρια Edith Durham ταξίδευε στη μουσουλμανική Βόρειο Αλβανία, συνάντησε κάτι που μέχρι τότε αγνοούσε ολόκληρη η Δυτική Ευρώπη και κατ' επέκταση ο κόσμος. Στα χωριά των Γκέκηδων συναντούσε -σπάνια είναι η αλήθεια- μερικούς ασυνήθιστους άνδρες. Πιο λεπτοφτιαγμένους, με πιο ψιλή φωνή, χωρίς γένια και, εντελώς περίεργα, με στήθος!

Ωστόσο, δεν υπήρχε η παραμικρή αμφιβολία πως ήταν άντρες, αφού ήταν ντυμένοι με ανδρικά ρούχα, είχαν ανδρικές συνήθειες, ανδρικούς τρόπους και πάνω απ' όλα ανδρικό κοινωνικό ρόλο. Σε μια κοινωνία όπου οι γυναίκες έμεναν κλεισμένες μέσα στα σπίτια, «αυτοί» κυκλοφορούσαν ελεύθεροι, πήγαιναν στα καφενεία, υποδέχονταν τους ξένους στο σπίτι (υποχρέωση αλλά και αποκλειστικό προνόμιο των αντρών, αφού στις γυναίκες επιτρεπόταν μόνον να σερβίρουν και μετά να εξαφανιστούν στα ενδότερα του σπιτιού). Κανόνιζαν τις γεωργικές δουλειές, οργάνωναν τις αγοραπωλησίες, αποφάσιζαν το χτίσιμο των σπιτιών, συμφωνούσαν τους γάμους, ρύθμιζαν τα χρέη της οικογένειας. Όλοι αναφέρονταν σε αυτούς χρησιμοποιώντας καταλήξεις αρσενικού γένους, όλοι τους σέβονταν ως αρχηγούς των οικογενειών τους.

Ζητώντας πληροφορίες, η Durham έμαθε ότι αυτοί οι άνδρες ήταν κάτι το μοναδικό. Δεν επρόκειτο για άτομα με γενετική ή ορμονική διαταραχή. Δεν επρόκειτο για κάποια «ανωμαλία της φύσεως» ή για κάποια παράξενη, κοινωνικά αποκλεισμένη μειονότητα. Κανείς δεν έκανε νύξη για ένα «τρίτο φύλο». Αυτοί οι ασυνήθιστοι άντρες ήταν στην πραγματικότητα γυναίκες, οι οποίες κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες και προϋποθέσεις είχαν αλλάξει το κοινωνικό τους φύλο και είχαν γίνει «άντρες», κατάσταση απολύτως αποδεκτή από την τοπική κοινωνία! Επρόκειτο για τις *verginisha*, τις «ορκισμένες παρθένες» των Βαλκανίων.

Αρκετά αργότερα, ο ανθρωπολόγος Rene Gremaux εντόπισε εκατόν είκοσι τέτοιες περιπτώσεις και ανατρέχοντας στη βιβλιογραφία παρουσίασε μια

εμπεριστατωμένη μελέτη του φαινομένου.

Από αιώνες, οι αγροτικές-κτηνοτροφικές κοινωνίες της ορεινής, Βορείου Αλβανίας ήταν οργανωμένες με βάση πατριαρχικές οικογένειες, οι οποίες εμπλέκονταν σε συνεχείς συγκρούσεις και βεντέτες μεταξύ τους. Οι εσωτερικές σχέσεις αυτών των οικογενειών καθορίζονταν από έναν άγραφο κώδικα, το «κανούν» (κανόνα) και τον αυστηρό διαχωρισμό των δύο φύλων, που έδινε μια σαφώς χαμηλότερη κοινωνική θέση στις γυναίκες.

Αντίθετα απ' ό,τι θα περίμενε κανείς, αυτό το σκληρό και άκαμπτο σύστημα άφηνε, για κάθε ενδεχόμενο, ένα μικρό παράθυρο ανοικτό. Μια γυναίκα μπορούσε να αλλάξει τη μοίρα της και να αναλάβει ανδρικό ρόλο με μία προϋπόθεση: ότι θα ορκίζονταν μπροστά στους γηραιότερους της οικογένειας αγαμία και παρθενία για την υπόλοιπή της ζωή.

Ποιοι θα μπορούσαν να είναι οι λόγοι που θα οδηγούσαν μια γυναίκα σε αυτή την περίεργη (και αναμφίβολα σκληρή) απόφαση; Γιατί θα διάλεγε κάποια να γίνει άντρας, αν σε αντάλλαγμα να πρέπει να διαγράψει τη σεξουαλική του/της ζωή; Γιατί το να μείνει έγκυος μια «ορκισμένη παρθένα» τιμωρείτο με λιθοβολισμό ή με θάνατο στη πυρά!

Οι λόγοι που βάραιναν για μια τέτοια απόφαση ήταν κυρίως δύο. Στις πατριαρχικές κοινωνίες οι δουλειές και οι υποχρεώσεις ήταν σαφώς προσδιορισμένες και σαφείς για τα δύο φύλα. Αν μια οικογένεια έμενε χωρίς αρσενικούς απογόνους ή χωρίς κάποιον ενήλικο άνδρα να διαχειριστεί την περιουσία της, μοιραία το βάρος έπεφτε στους ώμους της μεγαλύτερης κόρης. Λόγω όμως του ότι μια γυναίκα δεν ήταν δυνατόν να κάνει ανδρικές δουλειές και να συναναστρέφεται με άντρες, η συμβιβαστική φόρμουλα, που δε συγκρούονταν με τα κοινωνικά στερεότυπα, ήταν η γυναίκα να... αλλάξει φύλο. Μετά από μια τελετή-συμφωνία, όλοι την αντιμετώπιζαν πια σαν άντρα. Ο όρκος της αγαμίας είχε την πρακτική έννοια ότι η οικογενειακή περιουσία δε θα χάνονταν ως προίκα που αναγκαστικά θα έπαιρνε μαζί της η νύφη.

Ο δεύτερος λόγος που οδηγούσε στον όρκο της παρθενίας ήταν ακόμη πιο σκληρός. Με το που γεννιόταν ένα κορίτσι, η οικογένειά της αποφάσιζε το μέλλοντα γαμπρό ανάλογα με τα οικονομικά της συμφέροντα και τις στρατηγικές της συμμαχίες. Μόνος τρόπος για να αποφύγει ένα κορίτσι το προδιαγεγραμμένο του μέλλον, ήταν να αλλάξει φύλο. Ο όρκος της παρθενίας εξυπηρετούσε εδώ έναν

εντελώς διαφορετικό σκοπό απ' ό,τι στη πρώτη περίπτωση. Αν η ορκισμένη παρθένα παντρευόταν, αυτό θα θεωρείτο μέγιστη προσβολή για την οικογένεια του προσυμφωνημένου γαμπρού, η οποία θα θεωρούσε ότι (εξ)απατήθηκε. Θα ξεκινούσε, έτσι, μια βεντέτα για το ξέπλυμα της ντροπής (κατά τα μανιάτικα ή τα κρητικά πρότυπα) η οποία θα ξεκλήριζε τις δύο οικογένειες.

Είναι, πάντως, ενδιαφέρον ότι η αλλαγή του κοινωνικού φύλου και ο συνεπακόλουθος τρανσβεστισμός δε συνεπάγονταν και αλλαγή της σεξουαλικής ταυτότητας. Οι αναφορές για λεσβιακές σχέσεις ανάμεσα στις *verginisha* είναι ελάχιστες. Αντίθετα αναφέρονται περιστατικά ετεροφυλόφιλου γάμου αργότερα στη ζωή μιας ορκισμένης παρθένας, πράγμα που μας κάνει να πιστεύουμε ότι οι σκληρές ποινές για την αθέτηση του όρκου δεν εφαρμόζονταν πάντοτε.

Σύγχρονο οδοιπορικό στα βουνά της Αλβανίας

✘ Ενώ η Αλβανίδα δημοσιογράφος και συγγραφέας Ελβίρα Ντόνες (Elvira Dones) βρισκόταν σε ένα χωριό στα βουνά της βόρειας Αλβανίας, ζήτησε πληροφορίες από κάποιον άνδρα που περνούσε με το μουλάρι του, με το ντουφέκι του στον ώμο. Αφού αντάλλαξαν λίγες κουβέντες, ο οδηγός της τής ψιθύρισε: «είναι μία απ' αυτές».

Η Ντόνες, που εργάζεται στο Ρόκβιλ, είχε μόλις συναντήσει μία ακόλουθο της αρχαίας αλβανικής παράδοσης, σύμφωνα με την οποία μία γυναίκα που ορκίζεται πως θα μείνει παρθένα δικαιούται να ζει σαν άνδρας.

Δεν υπάρχει νυστέρι εδώ -σε αυτά τα βουνά καλά καλά δεν ξέρουν πως υπάρχουν εγχειρήσεις αλλαγής φύλου. Οι ορκισμένες παρθένες κόβουν τα μαλλιά τους, ντύνονται ανδρικά και κάνουν αντρικά επαγγέλματα, όπως βοσκοί, φορτηγατζήδες, ακόμα και πολιτικοί.

Και οι πάντες γύρω τους -ακόμα κι αν γνωρίζουν πως είναι ορκισμένες παρθένες γυναίκες- τους συμπεριφέρονται λες κι είναι άντρες.

Η ιδέα πως προκειμένου να πάρει τη ζωή της στα χέρια της μία γυναίκα χρειάζεται να απαρνηθεί την αγάπη και να ζει σαν άνδρας ίσως να μοιάζει πρωτόγονη στα μάτια μας.

Αν όμως τη θέσει κανείς σε στο ιστορικό της πλαίσιο, πολύ πριν την εμφάνιση του φεμινισμού, θα μπορούσε να τη θεωρήσει ακόμα και προοδευτική.

Η ύπαρξη και μόνο των ορκισμένων παρθένων αποδεικνύει την βαθιά, έστω κι ανομολόγητη πεποίθηση πως βιολογικά οι γυναίκες είναι απόλυτα ικανές να κάνουν όλες τις «ανδρικές» δουλειές.

«Γιατί έζησα σαν άνδρας;» αναρωτιέται ρητορικά η Λούλε Ιβανάζ (Lule Ivanaj) στο ντοκιμαντέρ «ορκισμένες παρθένες» που γύρισε η Ντόνες για την ελβετική τηλεόραση.

Η Ιβανάζ μοιάζει ακριβώς σαν ένας πενηντάρης άντρας: έχει κοντά μαλλιά, χοντρά μπράτσα κι φοράει ένα ρολόι με φαρδύ μεταλλικό λουρί στον ένα καρπό του. «Διότι αγαπώ την ελευθερία μου... Φαίνεται πως ήμουν εμπρός από την εποχή μου».

Η σαρανταεπτάχρονη Ντόνες, έμαθε για τις ορκισμένες παρθένες εδώ και είκοσι πέντε χρόνια από τους συμφοιτητές της στο πανεπιστήμιο των Τιράνων. Η πρακτική υπάρχει τουλάχιστο από το 15ο αιώνα, οπότε εμφανίζεται στην πρώτη καταγραφή των τοπικών παραδόσεων.

Όταν η Ντόνες ήταν φοιτήτρια, η χώρα κυβερνιόταν από τον κομμουνιστή δικτάτορα Ενβέρ Χότζα (Enver Hoxha), που κυβέρνησε για πάνω από 40 χρόνια έως το θάνατό του το 1985.

Η Ντόνες καιγόταν από την επιθυμία να ερευνήσει τις ορκισμένες παρθένες, αλλά το κομμουνιστικό καθεστώς έλεγχε απόλυτα τα ΜΜΕ και οι επισκέψεις στη βόρεια Αλβανία απαγορεύονταν.

Το 1988 η Ντόνες που δούλευε πια ως δημοσιογράφος στην κρατική τηλεόραση, αποσκίρτησε από τη χώρα, διαμαρτυρούμενη για το καθεστώς της χώρας. Μετακόμισε στην ιταλόφωνη Ελβετία, όπου εργαζόταν για την ελβετική τηλεόραση κι έγραφε μυθιστορήματα.

Εδώ και τρία χρόνια μετακόμισε στο Ρόκβιλ, από όπου συνεχίζει να παράγει ντοκιμαντέρ για λογαριασμό της ελβετικής τηλεόρασης. Έγινε δημοφιλής συγγραφέας στην Ιταλία και την Αλβανία, με οκτώ μυθιστορήματα στο ενεργητικό της. Το τελευταίο της έργο, που δημοσιεύτηκε ταυτόχρονα στα ιταλικά και τα αλβανικά, αναφέρεται σε μια τριαντατετράχρονη γυναίκα, την Χάνα (Hana), που μετανιώνει που έγινε ορκισμένη παρθένα.

Για να γράψει το βιβλίο της η Ντόνες μελέτησε πολλές ιστορικές και

κοινωνιολογικές μελέτες για το θέμα. Μέχρι πρόσφατα όμως, ουδέποτε είχε συναντήσει μία ορκισμένη παρθένα, αν εξαιρέσει κανείς τη σύντομη και απρόβλεπτη συνάντηση με την οπλοφόρο παρθένα, ενώ γύριζε ένα ντοκιμαντέρ με άλλο θέμα.

«Ήμουν ευχαριστημένη με το μυθιστόρημά μου, αλλά ήθελα να τις γνωρίσω προσωπικά», λέει η Ντόνες. «Είχα εμμονή με το ζήτημα».

Έτσι το 2007, η Ντόνες ταξίδεψε να τις συναντήσει. Σήμερα στην Αλβανία δεν έχουν απομείνει παραπάνω από 30-40 ορκισμένες παρθένες λέει η Ντόνες, με μερικές ίσως ακόμα στα γειτονικά βουνά στο Κοσσυφοπέδιο, τη Σερβία και το Μαυροβούνιο.

Η Ντόνες πήρε συνεντεύξεις από δώδεκα ανάμεσά τους, από ηλικιωμένες έως εικοσάχρονες. Το ντοκιμαντέρ προβλήθηκε στην ελβετική τηλεόραση φέτος και θα συμμετάσχει τον Οκτώβριο στο γυναικείο κινηματογραφικό φεστιβάλ της Βαλτιμόρης. Διατίθεται επίσης από την εταιρεία «Ντόνες μίντια», που έχει η Ντόνες από κοινού με την ελβετική τηλεόραση.

Στα βουνά της βορείου Αλβανίας, ιστορικά οι γυναίκες έχουν ελάχιστα δικαιώματα. Δεν ψηφίζουν στις τοπικές εκλογές, δεν μπορούν να κατέχουν γη, δεν επιτρέπεται να κάνουν μια σειρά από επαγγέλματα, δεν τους επιτρέπεται η είσοδος σε πολλά καταστήματα.

Ένας αρχαίος νομικός κώδικας, που λέγεται «κανούν» (κανόνας) ρυθμίζει ακόμα τη ζωή στην περιοχή. Και ο «κανούν» λέει: «η γυναίκα είναι σαν ένας σάκος που πρέπει να διατηρείται σε καλή κατάσταση».

Οι κομμουνιστές τα έβαλαν με πολλές παραδοσιακές πρακτικές, αλλά οι ηγέτες στα Τίρανα δεν φαίνεται να πολυνοιάζονταν αν κάποιες πάμφτωχες γυναίκες στην βόρεια ορεινή Αλβανία επέμεναν να ντύνονται και να εργάζονται σαν άντρες.

Μία από τις παρθένες από τις οποίες η Ντόνες πήρε συνέντευξη, ονόματι Σκουρτάν Χασανπαράζ (Shkurtan Hasanparaj) υπηρέτησε κάποτε σαν τοπική γραμματέας του κομμουνιστικού κόμματος, πράγμα που την καθιστούσε επικεφαλής αξιωματούχο όλων των ανδρών της περιοχής.

Έστω κι αν όλοι ήξεραν την ανατομική της ιδιαιτερότητα, κανείς δεν αμφισβήτησε την εξουσία της.

Όταν ρωτήθηκε αν θα ένιωθε καταπιεσμένη σε ένα γάμο, η παρθένα Ιβανάζ απάντησε: «εντελώς! Όχι μόνο καταπιεσμένη, αλλά στην κυριολεξία ζουλιγμένη! Ακόμα κι όταν υπάρχει αγάπη κι αρμονία, μόνο οι άνδρες αποφασίζουν... Εγώ θέλω πλήρη ισότητα ή τίποτα».

«Ήθελα να πω την ιστορία τους και να σεβαστώ τον τρόπο τους να διηγούνται τη δική τους ιστορία», συνεχίζει η Ντόνες. «Τις βρήκα εξαιρετικά γοητευτικές. Δεν έβγαζαν πίκρα. Είναι τόσο αξιοπρεπείς... τόσο συμφιλιωμένες με το ρόλο τους».

Οι παρθένες όμως παραδέχονται στο ντοκιμαντέρ της Ντόνες πως η ζωή τους επιφέρει πολλές θυσίες. Οι γυναίκες απολαμβάνουν τα δικαιώματα των ανδρών, αλλά οφείλουν να αρνηθούν τη θηλυκότητά τους, τις απολαύσεις της μακροχρόνιας κοινής ζωής ή τη γέννηση παιδιών.

Η Σάνιε Βατόκι (Sanie Vatoci), μία πενήντάχρονη που ορκίστηκε όταν ακόμα ήταν έφηβη, όταν πέθανε ο πατέρας της, εξομολογείται πως σταδιακά μετάνιωσε που πέρασε τη ζωή της σαν μοναχικός φορτηγατζής.

«Όταν κοιτάω ζευγάρια να διαβάζουν βιβλία, να πηγαίνουν κινηματογράφο, αναρωτιέμαι: μα γιατί δεν έχω σύντροφο; Γιατί συμπεριφέρομαι σαν άνδρας; Κάποιος σύντροφος θα πρέπει να υπάρχει και για μένα».

Μάλλον όμως είναι πια πολύ αργά για εκείνη.

Καθώς ο κινηματογράφος κι η τηλεόραση εισβάλουν στη βόρειο Αλβανία, οι παραδόσεις αργοπεθαίνουν, λέει. Η καταπάτηση του όρκου κανονικά τιμωρείται με θάνατο. Αν και η Σάνιε πολύ αμφιβάλλει πως κάτι τέτοιο είναι δυνατό σήμερα, μία επίορκος παρθένα θα ζούσε σίγουρα ντροπιασμένη. Κανείς δεν θα την αποδεχόταν σαν γυναίκα.

Σήμερα είναι εύκολο στους ορεσίβιους να κατέβουν απ' τα βουνά. Οι μετακινήσεις δεν απαγορεύονται πλέον. Η πόλη μαγνητίζει. Ενώ πολλοί από τη νέα γενιά εγκαταλείπουν τις προγονικές τους εστίες κυνηγώντας τη σύγχρονη ζωή, οι μοντέρνες συνήθειες σκαρφαλώνουν από τη μεριά τους αργά-αργά τα βουνά.

Δεν υπάρχει πια κάθετος διαχωρισμός μεταξύ του να είσαι γυναίκα ή να απολαμβάνεις τα δικαιώματα των ανδρών.

«Ρώτησα τις νέες κοπέλες της περιοχής πώς βλέπουν τις ορκισμένες παρθένες», λέει ο Ντόνες. «Μου είπαν πως τις σέβονται μεν, αλλά δεν θα ακολουθούσαν ποτέ

αυτό το δρόμο, Όχι πια».

Η Βατόκι, ο φορτηγατζής, υπέβαλε αίτηση μετανάστευσης στις Ηνωμένες Πολιτείες, όπου η αδερφή της έζησε κάμποσα χρόνια. Ίσως εκεί, φαντάζεται η Βατόκι, να μπορέσει να κάνει μία νέα αρχή.

«Αισθάνεται βαθιά μέσα της την ανάγκη να προσφέρει αγάπη σε κάποιον», λέει η Ντόνες. «Και φυσικά δεν πετάει στα σύννεφα. Ξέρει πως πιθανότατα δε θα βρει ποτέ της άνδρα. Ξέρει πως δύσκολα θα ξαναρχίσει τη ζωή της στα 50 της».

Αν και η Βατόκι δεν μιλάει αγγλικά, «γνωρίζει να κάνει ανδρικές δουλειές» και η Ντόνες πιστεύει πως ίσως να τα καταφέρει στην Αμερική: «πήγε σε σχολή μηχανικών και ξέρει τα πάντα για τα φορτηγά. Είναι σκληρός τύπος».

Πηγές: 10percent.gr | ppol.gr